

УДК: 343.137.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.106>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАДИ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Колот Н.М.,

*аспірантка кафедри кримінального процесу**Національного юридичного університету**імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ORCID: 0009-0005-6305-5572

Колот Н.М. Забезпечення прокурором реалізації засади законності під час зупинення досудового розслідування.

У статті досліджено питання забезпечення прокурором законності підстав та умов зупинення досудового розслідування. Проаналізовано проблемні питання та запропоновано шляхи їх вирішення щодо практичного застосування норм законодавства, які регламентують зупинення досудового розслідування. Встановлено, що у загальному вигляді забезпечення прокурором законності під час зупинення досудового розслідування проявляється у перевірці законності підстав та умов такого зупинення. Констатовано, що основним юридичним наслідком рішення про зупинення досудового розслідування є переривання обчислення строків досудового розслідування. Зроблено висновок про те, що забезпечення прокурором законності підстав зупинення досудового розслідування пов'язане із забезпеченням засади розумності строків у кримінальному процесі. Встановлено, що під час зупинення досудового розслідування, його фактичний строк з визначених законом двох місяців можна значно «розтягнути», що може призводити до порушення права на справедливий судовий розгляд у частині порушення права на розумний строк провадження, а також до втрати ефективності кримінального провадження. Відмічено, що проведення процесуальних дій та застосування заходів забезпечення слідчим, дізнавачем під час зупинення досудового розслідування суперечить реалізації засади законності, свідчить про безпідставність зупинення досудового розслідування. Звернено увагу на те, що у разі проведення зазначених дій та заходів під час зупиненого провадження сторона захисту, зокрема підозрюваний, у цей період втрачають можливість у повній мірі реалізувати свої кримінальні процесуальні права, тобто не можуть повноцінно здійснювати свій захист. Запропоновано доповнити національне кримінальне процесуальне законодавство нормою про те, що під час зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру забороняється проведення не лише слідчих (розшукових) дій, а й заходів забезпечення кримінального провадження та інших процесуальних дій спрямованих на витребування та отримання доказів, тобто усіх процесуальних способів вкриття особи, якій повідомлено про підозру.

Ключові слова: прокурор, засада законності, зупинення досудового розслідування, підозрюваний, право на захист, розумні строки.

Kolot N. Prosecution by the prosecutor of the implementation of the principles of legality during the suspension of the pre-trial investigation.

The article examines the issue of the prosecutor ensuring the legality of the grounds and conditions for stopping the pre-trial investigation. Problematic issues have been analyzed and ways to solve them have been proposed regarding the practical application of legislation regulating the suspension of pre-trial investigation. It has been established that, in general, the prosecutor's enforcement of legality during the suspension of the pre-trial investigation is manifested in the verification of the legality of the grounds and conditions of such suspension. It was established that the main legal consequence of the decision to stop the pre-trial investigation is the interruption of the calculation of the terms of the pre-trial investigation. It was concluded that the prosecutor's ensuring the legality of the grounds for stopping the pre-trial investigation is related to ensuring the principle of reasonableness of terms in the criminal process. It has been established that during the suspension of the pre-trial investigation, its actual term of two months specified by law can be significantly «stretched», which can lead to the violation of the right to a fair trial in terms of the violation of the right to a reasonable period of proceedings, as well as to the loss of the effectiveness of criminal proceedings. It was noted that the implementation of procedural actions and the use of measures to support investigators and inquirers during the suspension of the pre-trial investigation contradict the implementation of the principle of legality,

and indicate the groundlessness of the suspension of the pre-trial investigation. Attention has been drawn to the fact that in the case of carrying out the specified actions and measures during the suspended proceedings, the defense party, in particular the suspect, during this period lose the opportunity to fully exercise their criminal procedural rights, that is, they cannot fully exercise their defense. It is proposed to supplement the national criminal procedural legislation with the rule that during the suspension of the pre-trial investigation after notification of the suspect, it is prohibited to carry out not only investigative (search) actions, but also measures to ensure criminal proceedings and other procedural actions aimed at demanding and obtaining evidence, i.e. all procedural methods of exposing the person who was notified of the suspicion.

Key words: prosecutor, basis of legality, suspension of pre-trial investigation, suspect, right to defense, reasonable terms.

Постановка проблеми. Під час кримінального провадження дуже важливим є дотримання засади розумності строків. При цьому розумний строк не може перевищувати строки, які встановлені кримінальним процесуальним законодавством. Зупинення досудового розслідування пов'язане з перериванням обчислення строків, а тому так чи інакше впливає на подовження тривалості провадження. Тому забезпечення прокурором законності під час зупинення досудового розслідування має неабияке значення для реалізації засади розумності строків та справедливого судового розгляду в цілому. Законне зупинення досудового розслідування свідчить про те, що зволікання під час провадження обумовлені об'єктивними причинами та не пов'язані з неналежним способом виконання своїх обов'язків суб'єктами, які уповноважені вести кримінальний процес. Дослідження особливостей забезпечення прокурором реалізації засади законності під час зупинення досудового розслідування має значення для недопущення безпідставного зволікання у кримінальному провадженні, для дотримання засади розумності строків, а тому є актуальним для розвитку теорії та практики кримінального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики зупинення досудового розслідування займалися такі науковці як Н.Р. Бобечко, О.І. Галаган, І.В. Гловюк, О.В. Капліна, Л.М. Лобойко, Т.О. Лоскутов, Г.К. Тетяник, О.О. Торбас та ін. Праці вказаних вчених стосувались окремих підстав зупинення, проте детального розгляду забезпечення прокурором реалізації засади законності під час зупинення досудового розслідування не проводилось.

Метою статті є дослідження: 1) забезпечення прокурором законності підстав зупинення досудового розслідування; 2) забезпечення прокурором законності умов зупинення досудового розслідування; 3) визначення проблемних питань та шляхів їх вирішення щодо практичного застосування норм законодавства, які регламентують зупинення досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. У загальному вигляді забезпечення прокурором законності під час зупинення досудового розслідування проявляється у перевірці законності підстав та умов такого зупинення. Кримінальний процесуальний закон надає чітко визначений перелік підстав, за якими досудове розслідування може бути зупинене. Так, у ст. 280 КПК визначено наступні підстави зупинення:

1) підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;

2) оголошено в розшук підозрюваного;

2-1) слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування;

3) наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва;

4) наявні об'єктивні обставини, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану;

5) уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та підозрюваним надано письмову згоду на проведення такого обміну [1].

Проте, під час вирішення питання про зупинення досудового розслідування варто враховувати не лише наявні підстави, а й умови при яких таке процесуальне рішення буде вважатись законним.

Вказані умови не визначені прямо у законодавстві. За визначенням Н.Р. Бобечко, умови зупинення досудового розслідування – це приписи кримінального процесуального закону, що зобов'язують уповноважену службову особу вчинити відповідні процесуальні дії та ухвалити процесуальні рішення або встановити наявність певних юридичних фактів до винесення постанови про зупинення досудового розслідування [2, с. 28].

Варто погодитись із Н.Р. Бобечко про те, що зупинення досудового розслідування без дотримання вказаних умов може спричинити втрату доказів після відновлення досудового розслідування. Так, окремі свідки можуть виїхати у невідомому напрямку, померти, документи виявляються знищеними у зв'язку із закінченням строку їх зберігання, сліди, залишені на місці події, втра-

ченими тощо. Крім цього, чим більше часу проходить, тим менш розгорнутими, конкретними стають показання потерпілих, свідків [2, с. 28].

Відповідно до ч. 4 ст. 280 КПК досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого, дізнавача за погодженням з прокурором. Отже, погоджуючи відповідну постанову, прокурор здійснює перевірку законності підстав та умов даного рішення.

1. Забезпечення прокурором законності підстав зупинення досудового розслідування.

Законодавець надає можливість за певних визначених підстав взяти паузу стороні обвинувачення. Усі підстави щодо зупинення досудового розслідування свідчать про тимчасову неможливість здійснювати досудове розслідування з причин, які не залежать від суб'єктів, які ведуть кримінальний процес. Варто підкреслити дві ознаки зазначених підстав до зупинення: 1) тимчасовий характер; 2) об'єктивна незалежність від суб'єктів, які ведуть кримінальний процес.

Не можна не погодитись з О.О. Торбасом, що жодна з підстав зупинення досудового розслідування не залежить від слідчого або прокурора, тому під час настання таких випадків прокурор може лише констатувати неможливість подальшого здійснення кримінального провадження [3, с. 200].

Тимчасовий характер даних підстав означає, що: 1) така підстава щодо неможливості подальшого кримінального провадження не буде існувати постійно, або 2) навіть за умови продовження існування даної підстави зі зміною зовнішніх обставин така підстава втратить своє значення для неможливості продовження кримінального провадження.

Основним юридичним наслідком рішення про зупинення досудового розслідування є переривання обчислення строків досудового розслідування. Можна зазначити, що зупинення досудового розслідування є «повідомленням» сторони обвинувачення що «затягування» розслідування не пов'язане з ретельністю та сумлінністю виконання обов'язків уповноваженими суб'єктами, які ведуть кримінальний процес, а тому не є порушенням розумного строку кримінального провадження зі сторони слідчого, дізнавача, прокурора. Тому, за даних підстав законодавець дозволив органам обвинувачення виключити даний період «неможливості» здійснення провадження з визначеного строку досудового розслідування.

Серед вчених у галузі кримінального процесу зазначається про окремі негативні аспекти даного правового положення. Так, професор Л.М. Лобойко щодо переривання перебігу процесуального строку зазначає, що така можливість дозволяє «регулювати» жорсткий строк

досудового розслідування у бік його збільшення [4, с. 79]. При цьому у своєму дослідженні професор Т.О. Лоскутов відмічає, що це призводить, як засвідчує практика ЄСПЛ, до порушення права особи на судовий розгляд обвинувачення щодо неї упродовж розумного строку, що є складовою права на справедливий судовий розгляд (ст. 6 ЄКПЛ) [5, с. 103].

Так, у п. 72 Рішення ЄСПЛ у справ «Меріт проти України» Суд говорить про те, що відповідно до прецедентної практики Суду розумність тривалості провадження повинна визначатись у світлі відповідних обставин справи та з огляду на критерії, передбачені прецедентною практикою Суду, зокрема складність справи, поведінка заявника, а також органів влади, пов'язаних зі справою [6].

У ч. 1 ст. 28 КПК України зазначено про те, що під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК України строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень [1]. Однак, у Кримінальному процесуальному законі не конкретизовано такі строки, вони є індивідуальні у кожному окремому кримінальному провадженні, кожен строк залежить від складності ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, кримінально-правової кваліфікації, кількості підозрюваних, потерпілих та інших сукупних обставин, які можуть виникати під час розслідування.

Зазначена засада розумного строку є настільки важливою що захищається Європейською конвенцією з прав людини. Так, у ст. 6 зазначеної Конвенції говориться про те, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [7].

В. Кушнерьов зазначає, що найменше проблем дотримання розумних строків виникає на стадії досудового розслідування. Це зумовлено, на його думку, такими обставинами: 1) в КПК України чітко визначені строки досудового розслідування; 2) нагляд за дотриманням строків досудового розслідування здійснюється прокурором та судом; 3) за порушення процесуальних строків під час досудового розслідування винних осіб можна притягти до відповідальності [8, с. 271]. Із зазначеним варто погодитись, однак проблемним питанням є розумність строків

під час зупинення досудового розслідування, оскільки дізнавач, слідчий не обмежені у кількості разів такого зупинення.

Як вірно зазначає професор Т.О. Лоскутов, наявність нормативних положень щодо зупинення строку досудового розслідування, їх необмежене (за кількістю разів) застосування дозволяє стороні обвинувачення збільшувати фактичний строк розслідування, уповільнює встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення. Тобто, законодавчі приписи стосовно зупинення розслідування не сприяють нормативному забезпеченню стандарту «зразкова сумлінність», а відтак – ефективності досудового розслідування [9, с. 467].

Можна зробити висновок, що забезпечення прокурором законності підстав зупинення досудового розслідування пов'язане із забезпеченням засади розумності строків у кримінальному процесі. Під час зупинення досудового розслідування, його фактичний строк з визначених законом двох місяців можна значно «розтягнути». Така можливість «штучного подовження» строку досудового розслідування може призводити до певних зловживань у практичній діяльності у частині безпідставного «продовження» строку досудового розслідування.

2. Забезпечення прокурором законності умов зупинення досудового розслідування.

Аналіз тексту ст. 280 КПК дає можливість визначити, що до умов зупинення досудового розслідування слід віднести: 1) особі має бути повідомлено про підозру; 2) мають бути проведені всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також всі дії для здійснення розшуку підозрюваного.

Щодо першої вказаної умови стосовно повідомлення особі про підозру питань не виникає. Оскільки обчислення строків досудового розслідування починається з моменту повідомлення особі про підозру, то ж не має сенсу зупиняти досудове розслідування до цього часу, оскільки строк переривати не потрібно. До того ж усі законні підстави до зупинення досудового розслідування пов'язані прямо чи опосередковано з положенням, поведінкою, обставинами самого підозрюваного (його хвороба, необхідність оголошувати у розшук, необхідність здійснення спеціального досудового розслідування тощо). Тому без повідомлення особі про підозру зупинення досудового розслідування не має ні змістовного ні процесуального значення.

За другою умовою мають бути проведені всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також всі дії для здійснення розшуку підозрюваного.

Як вірно зазначає О.О. Торбас, навіть у випадку наявності підстав для зупинення досудового розслідування слідчий і прокурор все одно

можуть забезпечити оперативність та ефективність досудового розслідування [3, с. 200].

Так, задля ефективного розслідування кримінального провадження прокурор має здійснювати контроль та перевірку ходу досудового розслідування, і у разі виникнення необхідності зупинити досудове розслідування він має забезпечити проведення максимальної кількості слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій задля того, щоб після зупинення досудового розслідування жодна із таких дій не проводилась, тим самим дотримавшись однієї із умов зупинення досудового розслідування.

Проблемним питанням практичного застосування є допущення продовження кримінального переслідування після прийняття рішення про зупинення. Відповідно до ч. 5 ст. 280 КПК України після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного. Вдаючись до буквального тлумачення у практичній діяльності, органи досудового розслідування допускають проведення процесуальних дій та застосування заходів забезпечення під час зупинення досудового розслідування.

Шляхом проведення заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема тимчасового доступу до речей і документів також може бути отримано докази причетності особи до вчинення кримінального правопорушення.

Окрім цього, відповідно до ст. 93 КПК України сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

На відміну від проведення слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження, зазначений спосіб збирання доказів у кримінальному провадженні не має чітко визначеної правової регламентації у КПК України. Зокрема, законом не передбачено механізму його застосування, а також не закріплено обов'язку юридичних та фізичних осіб надавати витребувані речі та документи. Останнє пояснюється правовою природою цього способу, яка має добровільний характер [10, с. 123]. Ми вважаємо, що таким способом отримання доказів є запити, відповіді на які матимуть доказове значення, тим самим викриватимуть підозрювану особу в той час коли досудове розслідування зупинене в порядку ст. 280 КПК України.

Виятками із цих умов є лише підстава зупи-

нення досудового розслідування, передбачена у п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК – оголошення в розшук підозрюваного, оскільки у даному випадку законодавець дозволяє проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на визначення місцезнаходження підозрюваного.

Слід зазначити, що норми законодавства не існують відокремлено від інших норм та положень. Тлумачення певного законодавчого положення має відбуватися системно, у сукупності з іншими нормами, з урахуванням засад кримінального провадження.

По-перше, вказана заборона проведення слідчих (розшукових) дій корелює з умовою зупинення досудового розслідування, закладеною у ч. 2 ст. 280 КПК України, а саме: до зупинення досудового розслідування слідчий, дізнавач зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також всі дії для здійснення розшуку підозрюваного, якщо зупинити досудове розслідування необхідно у зв'язку з обставинами, передбаченими п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України. Законодавець наголошує на повному проведенні усіх процесуальних дій саме до зупинення досудового розслідування, оскільки після вказаного рішення їх проведення не передбачається.

По-друге, дане питання необхідно розглядати у контексті забезпечення права на захист. Переривання обчислення строків досудового розслідування обумовлюється тим, що у цей строк сторона обвинувачення не може проводити подальші «активності» не зі своєї провини, а тому отримує відповідний «бонус», що строк «простою» не враховується у строк досудового розслідування.

Фактично обмеження строків досудового розслідування – це обмеження сторони обвинувачення у часі на користь сторони захисту. І, навіпаки, переривання обчислення строків досудового розслідування є «поступками» на користь сторони обвинувачення та погіршення становища сторони захисту. Тому, переривання обчислення строків досудового розслідування, якщо сторона обвинувачення не може здійснювати діяльність з причин, які від неї не залежать, є виправданим та справедливим.

У той же час сторона обвинувачення не може проводити будь-які викривальні дії під час зупинення досудового розслідування, оскільки тоді не можна стверджувати про неможливість її «активностей», а також з причин того, що сторона захисту, зокрема підозрюваний, у цей період втрачають можливість повною мірою реалізувати свої кримінальні процесуальні права. Отже, не можуть повноцінно здійснювати свій захист.

Однозначно вирішити питання можливості проведення інших процесуальних дій можна

шляхом внесення змін до законодавства. Національне кримінальне процесуальне законодавство варто доповнити нормою про те, що під час зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру забороняється проведення не лише слідчих (розшукових) дій, а й заходів забезпечення кримінального провадження та інших процесуальних дій спрямованих на витребування та отримання доказів, тобто усіх процесуальних способів викриття особи, якій повідомлено про підозру.

Але, навіть не додаючи відповідних змін до законодавства, вирішення вказаних проблемних питань пов'язане із забезпеченням прокурором реалізації засади законності під час зупинення досудового розслідування.

Висновки. Забезпечення прокурором реалізації засади законності під час зупинення досудового розслідування має відбуватися: 1) у частині недопущення безпідставного зупинення з метою переривання обчислення строків досудового розслідування; 2) щодо недопущення проведення процесуальних дій та заходів, спрямованих на викриття особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, під час зупинення досудового розслідування.

Забезпечення прокурором законності підстав зупинення досудового розслідування пов'язане із забезпеченням засади розумності строків у кримінальному процесі. Можливість переривати обчислення строку досудового розслідування може призводити до певних зловживань у практичній діяльності у частині безпідставного «продовження» строку досудового розслідування.

Безпідставне, а отже «незаконне» зупинення досудового розслідування може призвести до порушення права на справедливий судовий розгляд у частині порушення права на розумний строк провадження, а також до втрати ефективності кримінального провадження.

Забезпечення прокурором законної умови зупинення досудового розслідування щодо проведення усіх слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, проведення яких необхідне та можливе, а також усіх дій для здійснення розшуку підозрюваного, пов'язане із забезпеченням заборони проведення слідчих (розшукових) дій після прийняття рішення про зупинення досудового розслідування.

Проведення процесуальних дій та застосування заходів забезпечення слідчим, дізнавачем під час зупинення досудового розслідування суперечить реалізації засади законності, свідчить про безпідставність зупинення досудового розслідування, оскільки існує можливість подальшого провадження слідчим, дізнавачем, немає підстав до переривання обчислення строків, порушується право на захист підозрюваного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 22.05.2024).
2. Бобечко Н.Р. Умови зупинення досудового розслідування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 1. 2023. С. 26–30. URL: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/366/339> (дата звернення: 20.05.2024).
3. Торбас О.О. Роль прокурора при оцінці критеріїв розумності строків досудового розслідування. *Юридичний бюлетень*. Випуск 12. 2020. С. 194–201. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2020/12/12_2020.pdf#page=194 (дата звернення: 25.05.2024).
4. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: навчальний посібник. К.: Ваіте, 2014. 280 с.
5. Лоскутов Т.О. Кримінальне переслідування, здійснюване слідчим: Монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2011. 164 с.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Меріт проти України» від 30 березня 2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110#Text (дата звернення: 20.05.2024).
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 20.05.2024).
8. Кушнерьов В. Категорія «розумний строк» у кримінальному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. № 10. 2020. С. 269–273. URL: <http://pqp-journal.kiev.ua/archive/2020/10/47.pdf> (дата звернення: 20.05.2024).
9. Лоскутов Т.О. Нормативне забезпечення стандартів ефективного досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2023. С. 465–468. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2023/109.pdf (дата звернення: 24.05.2024).
10. Крицька І.О. Речові докази у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 261 с.